

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 3 (2021)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/FQUO1167>

Бас редакторы – главный редактор

Бурдина Е. И.

д.п.н., профессор

Заместитель главного редактора

Абыкенова Д. Б., *PhD доктор*

Ответственный секретарь

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Пфейфер Н. Э.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Абибулаева А. Б.

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МРНТИ 14.29.01

<https://doi.org/10.48081/TFIO9439>***А. Д. Бримкулова¹, М. К. Бұлақбаева², Д. Н. Жүнісбек³**^{1,3}Спорт және туризм академиясы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ИНКЛЮЗИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Мақалада инклюзивті құзыреттілікті қалыптастырудың теориясы мен практикасына негізделген қазіргі даму кезеңіндегі тенденциялардың маңызы бұл мәселені өзекті етеді. Мүмкіндігі шектеулі балалар өздеріне ыңғайлы білім беру мекемелерін еркін таңдау мүмкіндігіне ие болуы керек. Осыған орай, мақалада әр мұғалімнің кәсіби шеберліктерінің құрамдас бөлігі ретінде инклюзивті құзыреттілікті қалыптастырудың белгілі бір деңгейлері ашып көрсетілген.

Инклюзивті құзыреттілік педагог құзыреттіліктерінің құрылымдарымен байланыста қарастырылады. Педагог құзыреттіліктерінің құрамдас бөліктері – адамның жеке құзыреттіліктері, педагогтың кәсіби, арнайы және жеке құзыреттіліктер. Бұл құзыреттіліктердің жалпы сипаттамасы инклюзивті білім беруде қалыптасқан тәжірибені өзінің кәсіби іс-әрекетінде қолдана алу біліктілігімен түсіндіріледі. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктері мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуде шыңдалып, өздерінің нәтижелерін беруі қажет. Сондықтан мақала қажетті, теориялық және практикалық тұрғыда маңызды деп есептейміз.

Кілтті сөздер: инклюзивті құзыреттілік, мүмкіндігі шектеулі балалар, мұғалімнің кәсіби шеберліктері, арнайы және кәсіби құзыреттілік, инклюзивті білім беру.

Кіріспе

Бүгінгі таңда білім берудегі инклюзивті процесс мүгедек баланы жалпы білім беру мекемесінде қарапайым құрдастарының ортасына қосу

мен қабылдауды, оның ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, бейімделген немесе жеке білім беру бағдарламалары бойынша оқытуды қамтамасыз ететін арнайы ұйымдастырылған білім беру процесі деп түсініледі. Мүмкіндігі шектеулі баланың инклюзивті білім беруіндегі ең бастысы – құрдастарымен бірге білім беру және әлеуметтік тәжірибе алу. Яғни, басқаша айтқанда, инклюзивті білім беру – жалпы білім беретін мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру. Осы орайда, жоғары оқу орындарының педагогикалық процесінде болашақ дене шынықтыру мен спорт мамандарының инклюзивті білім беруге дарялықтары бүгінгі күні өзектілігін арттырып отыр. Оларды жоғары оқу орны қабырғасында даярлау маңызды.

Біздің қоғамымыздың дамуындағы заманауи кезеңі экономикалық дамудың тұрақсыздығымен, әлеуметтік қайшылықтардың, соның ішінде дене шынықтыру мен спорт саласындағы қайшылықтардың өсуімен сипатталады. Бұл жерде зерттеу іс-әрекеттерімен сәйкес дене шынықтыру саласындағы әдіснамалық мәселелердің құны ерекше, себебі, осы сала бойынша туындайтын проблемалар мен олардың алдын алудағы негізгі бағыттарды айқындау өзектілігі белгіленген. Біздің жағдайымызда, болашақ дене шынықтыру және спорт маманының жоғары оқу орнының педагогикалық процесте инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастыру болғандықтан, бүгінгі күні инклюзивті білім беру тиімділігінің негізгі критерийлері, бойында кездесетін өзіндік ерекшеліктерін анықтаудан басталады.

Ғылыми болжау мүмкін, өйткені болашақ өткеннің жалғасы ретінде қарастырылады. Бірақ маманға, оның мазмұны мен дайындық процесіне қойылатын талаптар қазіргі теория мен практикамен салыстырғанда озық болуы керек [1, 242 б.].

Дене шынықтыру жалпы білім беру мекемелерінде де, барлық бейіндегі жоғары білім беру ұйымдарында да міндетті пән болып табылады. Сондықтан, кәсіби педагогикалық білім беру аясында инклюзивті практикамен білім беру мекемелерінде дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби қызметін сәтті жүзеге асыру үшін қажетті арнайы құзыреттіліктерді қалыптастыру қажет.

Осыған орай, біздің *зерттеу жұмысымыздың мақсаты*: болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивті құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтау, құрылымдық-мазмұндық моделін жасау, әдістемелік жағынан қамтамасыз ету.

Зерттеу жұмысымыздың теориялық бөлімінде «құзыреттілік», «инклюзивті құзыреттілік» ұғымдарын нақтылап, «болашақ дене шынықтыру мен спорт маманының инклюзивті құзыреттілігі» ұғымына авторлық анықтама беруге талпындық.

Шынында да, инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі студенттермен өзара әрекеттесуге мұғалімдерді дайындауға ерекше назар аудару керек [2, 84 б.]. Осылайша, мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамға кеңінен енгізу қажеттілігімен байланысты педагогикалық теория мен практиканың қазіргі даму кезеңіндегі тенденциялар мұғалімдердің инклюзивті құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін өзекті етеді.

Материалдар мен әдістер

Инклюзивті құзыреттіліктерді қалыптастыруда қолданылатын әдістерге біз келесі түрлерін жатқызамыз: *теориялық* – сыни тұрғыда ойлауды дамыту, ақпараттық-коммуникативті технологиялар, интербелсенді әдістер, контекстік оқыту технологиясы; *математикалық зерттеу әдістері* – сауалнама алу, интервью, статистикалық-математикалық, т.б. Зерттеу барысында нәтижеге қол жеткізу мақсатында әдістер бұзушылықты емдеуге бағытталған және мүмкіндігі шектеулі адамдар тұратын қоғамды ескермейді. Көптеген авторлар адам құқықтары бойынша мүгедектігі бар адамдарға қоғамдағы өмірлік тәжірибесін ескермейді деп санайды. Сонымен қатар, әдіс-тәсілдер негізінен кәсіби пікірлерге сүйенеді, мүгедектігі бар адамдардың өмірін олардың өздері емес, кәсіпқойлар бақылайды [3, 107 б.].

Ғылыми әдебиеттерге, ғылыми журналдарда жарияланған басылымдарға шолу білім беру саласындағы зерттеулердің жай-күйі мен тенденцияларын халықаралық деңгейде математикалық модельдеуді қолдана отырып, ұзақ уақыт бойы журналдардың кең ауқымында жарияланған мақалаларды талдау арқылы талдауды қажет етті. Мазмұнды талдау әдісі анықталған сандық заңдылықтарды кейіннен мазмұнды түсіндіру үшін мәтіндер мен мәтіндік массивтерді сандық талдау ретінде қолданылды.

Инклюзивті білім беруді іс жүзінде жүзеге асыру үшін материалдық базамен ғана емес, сонымен қатар қоғам мүшелерінің әртүрлі ұстанымдарымен, ең алдымен мұғалімдердің кәсіби қызметін жаңа жағдайда жүзеге асыруға дайын еместігімен байланысты бірқатар мәселелерді шешу қажет. Мүмкіндігі шектеулі бала білім беру мекемесін еркін таңдау мүмкіндігіне ие болуы керек екенін ескере отырып, әр мұғалім өзінің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі ретінде инклюзивті құзыреттіліктің белгілі бір деңгейіне ие болуы керек.

Құзыреттілік тәсілін іске асыру шеңберінде орындалған бірқатар зерттеулер (О. М. Бобиенко, Г. В. Никитина, А. П. Тряпицына және т. б.) қазіргі заманғы адамға (студент, маман) қажетті негізгі құзыреттердің құрамын қандай да бір түсіндіруді қамтиды. Осының салдарынан «құзыреттілік» ұғымының оны құрайтын құзыреттердің шамадан тыс санымен шамадан тыс жүктелуі байқалады [4]. Әр түрлі құзыреттер мен құзыреттердің арақатынасын реттеу

үшін, біздің ойымызша, құзыреттіліктің мазмұнды және функционалды түрлерін бөліп, қызметтің мазмұны мен оны жүзеге асыру тәсілдері туралы идеяларды ажырату қажет. Құзыреттілік дәстүрлі түрде маманның дайындық деңгейіне қойылатын Әлеуметтік талаптар, құзыреттіліктің белгілі, белгіленген мазмұны ретінде түсініледі, ол құзыретті болу үшін игерілуі керек, ал құзыреттілік осы талаптарға сәйкестік деңгейін анықтайтын жеке тұлғаның интегративті сапасы ретінде түсініледі [5; 102].

Нәтижелер және талқылау

Мұғалімнің инклюзивті құзыреттілігі оның кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі болып табылады және негізгі мазмұнды және функционалды құзыреттіліктерді қамтиды.

Мұғалімнің құзыреттілігінің тұтас құрылымын жалпы, негізгі, арнайы және жеке құзыреттіліктер жиынтығы ретінде сипаттау үшін біз келесі деңгейлерді бөлдік (Кесте 1).

Кесте 1 – Педагог құзыреттілігінің құрылымы

Қарастырылатын деңгейлер	Құзыреттіліктердің түрлері	Құзыреттіліктер құрылымы	
		Негізгі мазмұндық құзыреттіліктер	Негізгі функционалды құзыреттіліктер
Адамның жалпы құзыреттілігі	Жалпы (әмбебап)	Құндылық-мағыналық Жалпы мәдени Зияткерлік (интеллектуалды) Ақпараттық Жеке өзін-өзі жетілдіру	Білім беру Коммуникативті Әлеуметтік-кәсіби Әлеуметтік-рөлдік
Педагогтың кәсіби құзыреттіліктері	Негізгі (белгілі бір кәсіби салада)	Құндылық-мотивациялық Мәдениеттану Интеллектуалды-педагогикалық Ақпараттық Кәсіби-тұлғалық өзін-өзі жетілдіру	Операциялық: Диагностикалық Болжамдық Конструктивті Ұйымдастыру Коммуникативті Технологиялық Түзету Зерттеу
Педагогтың арнайы құзыреттіліктері	Арнайы (қызметтің нақты жағдайларында)	Мотивациялық Когнитивтік Рефлексивті	Операциялық
Педагогтың жеке құзыреттіліктері	Жеке (нақты кәсіби міндеттерді шешуге бағытталған)	Мотивациялық Когнитивтік Рефлексивті	Операциялық

Кестеде, адамның жалпы құзыреттілігі жалпы негізгі мазмұнды және функционалды құзіреттіліктерді қамтитынын байқадық.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі белгілі бір кәсіби саладағы маманның, мысалы, мұғалімнің, тәрбиешінің, дефектологтың негізгі кәсіби құзыреттілігін қамтиды. Педагогикалық қызмет жүзеге асырылатын мекеменің және қызмет бағытталған объектінің ерекшелігімен талап етілетін педагогтің арнайы кәсіби құзыреттілігі, мысалы, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі (жалпы білім беретін, арнайы (түзету) мектептері, арнайы спорт мектептерінде және т.б.) немесе балалардың әртүрлі санаттарымен, ата-аналармен жұмыс жасаудағы педагогтің кәсіби құзыреттілігі.

Нақты педагогикалық іс-әрекеттің орындалуын, нақты педагогикалық мәселені шешуді қамтамасыз ететін мұғалімнің жеке кәсіби құзыреттілігі.

Мұғалімдердің инклюзивті құзыреттілігі арнайы кәсіби құзыреттілік деңгейіне жатады. Бұл мұғалімдердің оқушылардың әртүрлі білім қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті білім беру процесінде кәсіби функцияларды жүзеге асыру қабілетін анықтайтын және мүмкіндігі шектеулі баланың білім беру ұйымының ортасына қосылуын және оның дамуы мен өзін-өзі дамытуына жағдай жасауды қамтамасыз ететін интегративті жеке білім беру [6; 87].

Мұғалімнің инклюзивті құзыреттілігінің құрылымына мұғалімнің инклюзивті құзыреттілігінің компоненттері ретінде қарастыратын негізгі мазмұндық (мотивациялық, когнитивтік, рефлексивтік) және негізгі операциялық құзыреттіліктер кіреді (Сурет 1).

Сурет 1 – Инклюзивті құзыреттіліктің құрамдас бөліктері

Біз зерттеу жұмысымызда болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастырудың компоненттерін жүйелей отырып, мазмұндық сипаттамаларын жасауға талпындық (Кесте 2).

Кесте 2 – Болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттіліктің негізгі мазмұндық компоненттерінің сипаттамасы

№	Компоненттер	Мазмұндық сипаттамасы
1	Мотивациялық құзыреттілік	терең жеке қызығушылығымен, мүгедек балаларды қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының ортасына қосу жағдайында педагогикалық қызметті жүзеге асыруға оң бағдарлануымен, мотивтердің жиынтығымен сипатталатын мотивациялық құзіреттілікті қамтиды (әлеуметтік, танымдық, кәсіби, жеке даму және өзін-өзі растау, өзіндік әл-ауқат және т.б.).
2	Когнитивті құзыреттілік	инклюзивті оқытудың мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін құндылықтар, қажеттіліктер, мотивтер жиынтығы негізінде белгілі бір кәсіби әрекеттерді орындауға ынталандыру қабілеті ретінде анықталады
3	Рефлексивті құзыреттілік	инклюзивті білім беруді дайындау және жүзеге асыру жағдайында іс-әрекетті рефлексиялау қабілетінде көрінетін рефлексивті құзыреттілікті қамтиды.

Мұғалімнің инклюзивті құзіреттілігінің негізгі компоненттерінің ішінде құзыреттілік үшін ең маңыздысы – мұғалімнің жеке басының бағыты. Бұл, *біріншіден*, тұлғаның жалпы гуманистік бағыты; *екіншіден*, әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар балалардың инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби қызметті жүзеге асыруға оң көңіл бөлу, мүмкіндігі шектеулі балалардың сәтті әлеуметтенуі үшін инклюзивті білім берудің маңыздылығын түсіну, оның гуманистік әлеуетін терең түсіну.

Болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивті құзіреттілігінің танымдық құрамдас бөлігі инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін қажетті білім жүйесі мен танымдық іс-әрекеттің тәжірибесі негізінде педагогикалық ойлау қабілеті, инклюзивті білімнің теориялық және практикалық мәселелерін шешуде маңызды ақпаратты қабылдау, санада өңдеу, есте сақтау және қажетті уақытта көбейту қабілеті ретінде анықталған танымдық құзіреттілікті қамтиды.

Осы негізгі құзыреттіліктің негізінде жатқан ерекшеліктер:

- арнайы білім беру қызметі саласындағы инновациялық интеграциялық үдерістердің ғылыми кәсіби-педагогикалық білімі;
- жеке тұлғаны дамыту негіздері;
- оқыту мен тәрбиелеудің педагогикалық және психологиялық негіздері;
- нормадағы оқушылардың және дамуында әр түрлі бұзушылықтары бар оқушылардың анатомиялық-физиологиялық, жас, психологиялық және жеке ерекшеліктері;
- тәрбиеленушілердің өзін-өзі дамыту процесін педагогикалық басқару негіздері;

– даму кемістігі бар қоғам мен адамның өзара іс-қимылының негізгі заңдылықтары.

Мұғалімнің инклюзивті құзіреттілігінің *операциялық құрамдас бөлігі* педагогикалық процесте нақты кәсіби міндеттерді орындау қабілеті ретінде анықталатын және инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыру, туындаған педагогикалық жағдайларды шешу, педагогикалық мәселелерді дербес және мобильді шешу әдістері, іздеу-зерттеу қызметін жүзеге асыру үшін қажетті педагогикалық іс-әрекеттің дамыған әдістері мен тәжірибесін қамтитын операциялық құзіреттіліктерді қамтиды.

Инклюзивті құзіреттіліктің функционалды саласы операциялық негізгі құзыреттер жүйесімен ұсынылған, әр операциялық құзыреттілік негізгі мазмұнды құзыреттердің толық циклын қамтиды (Кесте 3):

Кесте 3 – Инклюзивті құзіреттіліктің функционалды саласы негізгі операциялық құрамдары

Негізгі операциялық құзыреттілік түрлері	Мазмұндық сипаттамасы
диагностикалық	оқушылар ұжымының даму деңгейіне, жеке тұлғаның дамуына, жекелеген оқушылардың оқуы мен тәрбиесіне, инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық үдерістің жалпы және оның жекелеген кезеңдеріндегі жағдайына дұрыс диагноз қою қабілеті
болжамдық	инклюзивті білім беру жағдайында белгілі бір педагогикалық әрекеттердің нәтижелерін болжау мүмкіндігі
конструктивтік	оқушылардың әртүрлі білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту нысандары, әдістері мен құралдарын түрлендіре отырып, мақсаттарды диагностикалаудың (жалпы да, жеке де) деректеріне барабар қою және өзінің педагогикалық қызметін сауатты жоспарлау арқылы инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметті құрастыру қабілеті
ұйымдастырушылық	инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметті ұйымдастыру қабілеті, кәсіби қызметте жеке көзқарасты шығармашылық қолдану (мысалы, жеке білім беру бағыты бойынша оқыту)
коммуникативті	инклюзивті білім беруді тиімді жүзеге асыруға ықпал ететін педагогикалық процесс субъектілерімен сындарлы қарым-қатынас орнату мүмкіндігі
технологиялық	білім беру қажеттіліктері әртүрлі және дамуында ауытқулары бар балалар үшін инклюзивті білім берудің әдістемелері мен технологияларын жүзеге асыру қабілеті
түзету	аралық және қорытынды диагностиканың нәтижелерін ескере отырып, кез-келген кезеңде педагогикалық процестің барысын түзету мүмкіндігі
зерттеу	педагогикалық құбылыстарды зерттеу, талдау, тәжірибелік-эксперименттік жұмыс жүргізу мүмкіндігі

Инклюзивті білім беру білім беру ұйымдарының кең тәжірибесіне енгізілмегеніне, бірақ заңмен бекітілгеніне, ал жұмыс істейтін мұғалімдердің инклюзивті құзыреттілікті дамытудың жоғары деңгейіне ие болмауына сүйене отырып, біліктілікті арттыру курстарының бағдарламаларына инклюзивті білім беруді жүзеге асыру жағдайында құзыреттілікті дамыту үшін модульді енгізу орынды болып көрінеді.

Инклюзивтік құзыреттілік жүйесіне кіретін негізгі мазмұндық және операциялық құзыреттердің мазмұнын талдау білім беру процесінің нәтижелерін оны дамытуға бағытталған біліктілікті арттыру шеңберінде неғұрлым егжей-тегжейлі ұсынуға, демек, оны неғұрлым тиімді құрастыруға және жүзеге асыруға мүмкіндік береді [7, 18 б.].

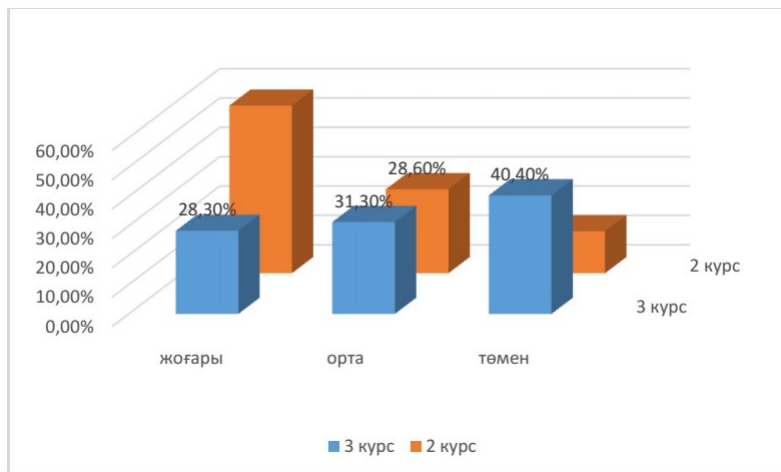
Зерттеу жұмысымызда болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивті құзыреттілігін қалыптастыруға арналған тәжірибелік-эксперименттік жұмысымыздың анықтау кезеңін Қазақ спорт және туризм академиясы 223 студенттерінен сауалнама алудан бастадық. Себебі, алдымен болашақ дене шынықтыру және спорт мамандығы студенттерінің жалпы «инклюзия» терминіне, инклюзивті құзыреттіліктің құрамдас бөліктерін, мүмкіндігі шектеулі оқушылармен сапалы сабақ өткізу үшін мұғалімнің бойында болатын қасиеттері мен білім деңгейлерін зерттеу қажет болды. Сауалнама сұрақтарын келесі түрде жүйеледік:

1. Инклюзивті білім беру жүйесі жайлы ақпаратпен танысыз ба?
2. Құзыреттілік ұғымын қалай түсінесіз?
3. Инклюзивті құзыреттілік ұғымын қалай түсінесіз?
4. Дене шынықтыру сабағы мүмкіндігі шектеулі адамдарға қажет деп санайсыз ба?
5. Болашақ дене шынықтыру мұғалімі ретінде ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс жасауға дайынсыз ба?
6. Бір сыныпта әртүрлі балалармен жұмыс жасау үшін, мұғалімнің бойында қандай қасиеттер болу шарт деп ойлайсыз?
7. Дене шынықтыру пәні бойынша барлық балалармен дискриминациясыз (бөліп-жармай) сабақ өткізу үшін қандай әдістер қажет деп санайсыз?
8. Мүмкіндігі шектеулі оқушылармен сапалы сабақ өткізу үшін мұғалім не білу керек деп ойлайсыз?
9. Сіздің мамандығыңыз инклюзивті білім берумен қаншалықты байланысты?
10. Бейімдік дене шынықтыру және спорт туралы не білесіз?

Сауалнама сұрақтарына берілген жауаптардың динамикасын келесі сызбадан көре аламыз (Кесте 4) және (Диаграмма 2).

Кесте 4 – Анықтау эксперименті кезіндегі сауалнама сұрақтарына берілген жауаптар

Топтар	Денгейлер		
	Жоғары	Орта	Төмен
3 курс (166 студент)	23 (13,8 %)	56 (33,7 %)	87 (52,5 %)
2 курс (57 студент)	7 (12,5 %)	19 (33,9 %)	40 (53,6 %)

Сурет 2 – Анықтау эксперименті кезіндегі сауалнама сұрақтарына берілген жауаптардың динамикасы

Қалыптастыру экспериментінде біз Қазақ спорт және туризм академиясының базасында болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастыру курстары шеңберінде біз «Болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігі» курсын әзірлеп, апробацияладық.

«Болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігі» курсын меңгерудің мақсаттары: тыңдаушыларды инклюзивтік құзыреттіліктің құрамына кіретін түйінді құзыреттіліктерді бағдарлау; педагогикалық құбылыстарды сипаттау, түсіндіру, болжау біліктерін және кәсіптік және оқу проблемалық жағдайларды талдау тәжірибесін және педагогикалық міндеттерді шешу дағдыларын қалыптастыру; инклюзивтік білім беру кезінде кәсіптік қызметті модельдейтін, жеке және бірлескен шешімдер қабылдау жағдайларында конструктивті қарым-қатынас жасау қабілеттерін; квази-кәсіби және кәсіби қызметті көрсету қабілетін дамыту.

Курс мазмұнында мынадай мәселелер қарастырылады:

- арнайы білім берудің мәні;
- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу проблемасының қазіргі жай-күйі;
- әртүрлі елдерде арнайы білім беру жүйесін ұйымдастырудың ерекшеліктері;
- инклюзивті білім берудің мәні.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогикалық іс-әрекеттің мақсаттары, міндеттері, ерекшеліктері; Қазақстанда инклюзивті білім беруді енгізудің мәселелері мен перспективалары; әртүрлі бұзылулары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің ерекшеліктері; мұғалімнің инклюзивті күзінеттілігінің мәні; инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің педагогикалық қызметінің ерекшеліктері; педагогикалық жағдайларды модельдеу және педагогикалық міндеттерді шешу – инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметке дайындық [8, 108 б.].

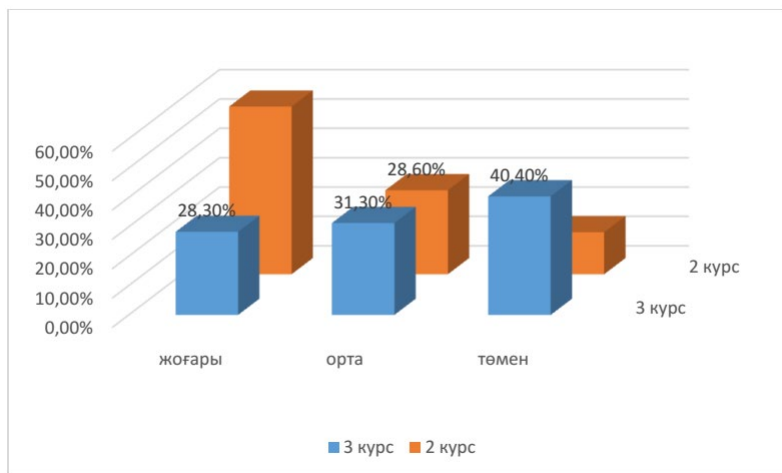
Курс бағдарламасын іске асыру дәрістер, семинарлар, практикалық сабақтар барысында оқытудың белсенді әдістерін пайдалануды көздейді: мүлтік емес (проблемалық дәрістер мен семинарлар, пікірталастар, зерттеу сипатындағы тапсырмалар), сондай-ақ Имитациялық (нақты жағдайларды талдау және педагогикалық міндеттерді шешу; вариативті-кәсіби мінез-құлық жағдайларын жасауды көздейтін ситуациялық-рөлдік ойындар).

Білім беруді дамытудың негізгі тетіктерінің бірі оның мазмұнын білімге, центристікке, нәтижеге бағытталған құзыреттілікке өзгерту болды, ал жоғары педагогикалық білім берудің мақсаты – «жаңа формациядағы кәсіби білікті мұғалімді даярлау» болып анықталды [9]. Осыған байланысты болашақ мұғалімдердің студенттерін университеттің оқу-тәрбие процесінде сәтті кәсіби және педагогикалық өзін-өзі тәрбиелеуге дайындау мазмұнын түзету және осы дайындықтың күтілетін нәтижесін қайта қарау қажеттілігі айқын болады.

Бақылау эксперименті болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында қорытынды нәтижеге жету, анықтау экспериментіндегі педагогикалық іс-әрекетті анықтау мақсатында сауалнама қайталанып алынды [10]. Біз курсты іске асыру барысында болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастыру деңгейінің өзгеру динамикасын қадағаладық (Кесте 5) және (Диаграмма 3).

Кесте 5 – Бақылау эксперименті кезіндегі сауалнама сұрақтарына берілген жауаптар

Топтар	Денгейлер		
	Жоғары	Орта	Төмен
3 курс (166 студент)	47 (28,3 %)	52 (31,3 %)	67 (40,4 %)
2 курс (57 студент)	32 (57,1 %)	16 (28,6 %)	8 (14,3 %)

Сурет 3 – Бақылау эксперименті кезіндегі сауалнама сұрақтарына берілген жауаптардың динамикасы

Эксперименттің соңында көз жеткіздік, болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивтік құзыреттілігін қалыптастырудың жоғары деңгейлері 3-курста 10 %-ға, 2-курста 44,6 %-ға өскендігін, төменгі деңгей 3 курста 12,1 %, 2-курста 39,3 %-ға түскенін көрдік.

Қорытынды

Қорытындылай келе, Контекстік оқыту технологиясын қолдану, оқытудың репродуктивті және белсенді әдістерінің оңтайлы үйлесуі және қызметтің әлеуметтік контекстің қалпына келтіру, тыңдаушыларға мүмкіндігі шектеулі балаларды сәтті әлеуметтендіру үшін инклюзивті білім берудің маңыздылығын түсінуге мүмкіндік беретін біліктілікті арттыру бағдарламаларына тиісті екіпін енгізу, кәсіби қызметте қалыптасқан негізгі құзыреттерді дамыту және қолдану мұғалімдердің инклюзивті құзыреттілігін одан әрі дамыту үшін қажетті жағдайлар жасайтындығын атап өткен жөн.

Болашақ дене шынықтыру және спорт маманының инклюзивті құзыреттілігі қалыптастырудың жоғары деңгейі оларға жалпы білім беретін мектептің ортасына мүмкіндігі шектеулі балаларды ғана емес, сонымен бірге оқуда қиындық көріп отырған балалардың басқа да санаттарын, мысалы, мигрант балаларды қосуды қамтамасыз ете отырып, педагогикалық қызметті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Нурмагамбетова, Б. А.** Процесс формирования творческого мышления и условий для самореализации в системе подготовки будущих специалистов педагогического профиля // «Вестник ПГУ» серия педагогическая. – № 2. – 2007. – С. 241–247.

2 **Романовская, И. А., Хафизуллина, И. Н.** Развитие инклюзивной компетентности учителя в процессе повышения квалификации // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 4. – С.221–228.

3 **Аубакирова С. Д.** Теоретические подходы к пониманию инвалидности // «Вестник ПГУ» серия педагогическая. – № 1. – 2020. – С. 106–111.

4 **Борисова, Н. В., Прушинский, С. А.** Инклюзивное образование: право, принципы, практика. – М. : Владимир, ОО «Транзит-ИКС», 2009. – С. 96–97.

5 **Кошелева, А. Д.** «Инклюзивное образование»: образование или социализация? Заметки к дискуссии // Новая наука: от идеи к результату. – 2016. – № 2/2. – С. 80–85.

6 Конвенция о правах инвалидов от 13 декабря 2006 г. [Электронный ресурс]: Система ГАРАНТ /Режим доступа: <http://base.garant.ru>.

7 **Близнюк, О. А.** Формирование понятия «инклюзивное образование» в зарубежной педагогике в контексте развития инклюзии педагогика. Вопросы теории и практики // Тамбов : грамота, 2016. – № 4(04). – С. 20–24.

8 **Саитгалиева, Г. Г.** Мүгедектігі бар балаларға инклюзивті білім беруді іске асыратын педагогтардың кәсіби құзіреттілігі // Череповецк Мемлекеттік Университетінің хабаршысы журналы, 2015. – Б. 148–151.

9 **Мучкин, Д. П.** Структура профессионально-педагогической самообразовательной компетентности // «Вестник ПГУ» серия педагогическая. - №1. – 2009. – С. 119–126.

10 **Бримкулова, А. Д.** Инклюзивті білім беру аясында мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің негізгі компоненттері / Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – Астана, № 11/2 (145). – Б. 192–196.

References

1 **Nýrماغambetova, B. A.** Protsess formirovaniia tvorcheskogo myshleniia i ýsloviia dlia samorealizatsiia v sisteme podgotovki býdýih spetsialistov pedagogicheskogo profilia [The process of forming creative thinking and conditions for self-realization in the system of training future specialists of pedagogical profile] // «Bulletin of PSU» pedagogical series. – No. 2. – 2007. – 241–247 p.

2 **Romanovskaya, I. A., Hafizýllina, I. N.** Razvitiie inklýzivnoi kompetentnosti ýchitelia v protsesse povysheniia kvalifikatsii [Development of inclusive competence of a teacher in the process of professional development] // Modern problems of science and education. – 2014. – No. 4. – P. 221–228.

3 **Aýbakirova, S. D.** Teoreticheskie podhody k ponimaniý invalidnosti [Theoretical approaches to understanding disability] // «Bulletin of PSU» pedagogical series. – № 1. – 2020. – 106–111 p.

4 **Borisova, N. V., Prýshinsku, S. A.** Inklýzivnoe obrazovanie: pravo, printsipy, praktika [Inclusive education: law, principles, practice]. – M. : Vladimir, NGO «Transit-X», 2009. – 96–97 p.

5 **Kosheleva, A. D.** «Inklýzivnoe obrazovanie»: obrazovanie ili sotsializatsiia? Zametki k diskýssii [«Inclusive education»: education or socialization? Notes to the discussion] // New science: from idea to result. – 2016. – No. 2/2. – 80–85 p.

6 Konventsiiia o pravah invalidov ot 13 dekabria 2006 g. [Convention on the Rights of Persons with Disabilities of December 13, 2006. Elektronnyy resýrs]: GARANT system /Access mode: <http://base.garant.ru>.

7 **Blizniýk, O. A.** Formirovanie poniatia «inklýzivnoe obrazovanie» v zarýbejnoi pedagogike v kontekste razvitiia inklýzii pedagogika. Voprosy teorii i praktiki [Formation of the concept of «inclusive education» in foreign pedagogy in the context of the development of inclusion pedagogy. Questions of theory and practice] // Tambov : gramota, 2016. – № 4(04). – 20–24 p.

8 **Saitgalieva, G. G.** Múgedektigi bar balalarğa inklýzivti bilim berýdi iske asyratyn pedagogtardyñ kásibi quzirettiligi [Professional competence of teachers implementing inclusive education for children with disabilities] // Journal of the Bulletin of Cherepovetsk State University, 2015. – 148–151 p.

9 **Mýchkin, D. P.** Strýktýra professionalno-pedagogicheskoi samoobrazovatelnoi kompetentnosti [The structure of professional and pedagogical self-educational competence] // «Bulletin of PSU» pedagogical series. – No. 1. – 2009. – 119–126 p.

10 **Brinkýlova, A. D.** Inklýzivti bilim berý aiasynda muǵalimniñ kásibi quzyrettiliginiñ negizgi komponentteri [The main components of professional

competence of a teacher in the framework of Inclusive Education] / Science and life of Kazakhstan. – Astana, No. 11/2 (145). – 192–196 p.

Материал 09.09.21 баспаға түсті.

*А. Д. Бримкулова¹, М. К. Булакбаева², Д. Н. Жунибек³

^{1,3}Академия Спорта и туризма,

Республика Казахстан, г. Алматы;

²Казахский национальный женский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 09.09.21.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ФОРМИРОВАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

В статье рассматривается значение тенденций на современном этапе развития, основанных на теории и практике формирования инклюзивных компетенций. Дети с ограниченными возможностями должны иметь возможность свободного выбора удобных для них образовательных учреждений. В связи с этим в статье раскрываются определенные уровни формирования инклюзивной компетентности как составной части профессионального мастерства каждого учителя.

Инклюзивная компетентность рассматривается в связи со структурами компетенций педагога. Составными частями компетенций педагога являются личностные компетенции человека, профессиональные, специальные и личностные компетенции педагога. Общая характеристика этих компетенций объясняется умением применять сложившийся в инклюзивном образовании опыт в своей профессиональной деятельности. Профессиональные компетенции учителей должны отточиться в работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья и дать свои результаты. Поэтому мы считаем, что статья важна в нужном, теоретическом и практическом плане.

Ключевые слова: инклюзивная компетентность, дети с ограниченными возможностями здоровья, профессиональные навыки учителя, специальная и профессиональная компетентность, инклюзивное образование.

*A. D. Brimkulova¹, M. K. Bulakbaeva², D. N. Zhunisbek³

^{1,3}Academy of Sports and Tourism,

Republic of Kazakhstan, Almaty;

²Kazakh National Women's Pedagogical University,

Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 09.09.21.

THEORY AND PRACTICE OF THE FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCE

The article considers the significance of trends at the present stage of development based on the theory and practice of the formation of inclusive competencies. Children with disabilities should have the opportunity to freely choose educational institutions that are convenient for them. In this regard, the article reveals certain levels of formation of inclusive competence as an integral part of the professional skills of each teacher.

Inclusive competence is considered in connection with the structures of the teacher's competencies. The components of the teacher's competencies are the personal competencies of a person, professional, special and personal competencies of a teacher. The general characteristics of these competencies are explained by the ability to apply the existing experience in inclusive education in their professional activities. The professional competencies of teachers should be honed in working with children with disabilities and give their own results. Therefore, we believe that the article is important in the necessary, theoretical and practical terms.

Keywords: inclusive competence, children with disabilities, professional skills of a teacher, special and professional competence, inclusive education.

Теруге 09.09.2021 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

4,31 Мб RAM

Шартты баспа табағы 28,0.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3810

Сдано в набор 09.09.2021 г. Подписано в печать 30.09.2021 г.

Электронное издание

4,31 Мб RAM

Усл.п.л. 28,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3810

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

pedagogic-vestnik.tou.edu.kz